

Henk Huizenga

Taal & Didactiek

Spelling

Inclusief
**online
toetsen!**

Code binnenin

Noordhoff Uitgevers

Vijfde druk

Taal en Didactiek

Spelling

Henk Huizenga

Vijfde herziene druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStock

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

1 / 17

© 2015 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-87650-0

ISBN 978-90-01-87649-4

NUR 113

Woord vooraf bij de vijfde druk

Spellingonderwijs is een belangrijk onderdeel van het taalonderwijs op de basisschool. In de meeste groepen zijn de kinderen per week zo'n anderhalf uur bezig om zich de spelling van het Nederlands eigen te maken. Dat is vergeleken met de totale tijd die wordt besteed aan het taalonderwijs behoorlijk fors. Dat heeft te maken met de moeite die kinderen hebben om de spelling onder de knie te krijgen, maar komt ook voort uit het belang dat de maatschappij hecht aan een foutloze spelling.

In deze vijfde druk is de opzet in hoofdstukken gelijk gebleven. De paragraafindeling is wel iets gewijzigd. Elk hoofdstuk opent met een casus om zo de praktijkrelevantie van de behandelde stof te illustreren. Ook zijn nieuwe verwerkingsopdrachten opgenomen en zijn de voorbeelden waar nodig geactualiseerd. De tekst van het boek is op verschillende punten aangepast en sommige gedeeltes zijn geheel herschreven of toegevoegd. Nieuwe onderwerpen zijn: de referentieniveaus voor spelling, samenwerkend leren, het diagnostisch gesprek en handelingsgericht werken. Ook is er meer aandacht voor het veelgebruikte *Zo leer je kinderen lezen en spellen*. De paragraaf over het Cito-leerlingvolgsysteem is aangepast aan de nieuwste versie uit 2014. In deze vijfde druk is er ook aandacht voor de nieuwste spellingmethoden.

In *Taal & Didactiek Spelling* staat in de eerste plaats het systematisch aanleren van de spelling centraal, waarbij ik een sterk accent leg op het aanleren van spellingstrategieën en het hanteren van spellingcategorieën. Daarbij ga ik ervan uit dat het spellingonderwijs als een geïsoleerde of ondersteunende taalactiviteit gegeven wordt. De functionele toepassing van de spellingvaardigheid valt vaak buiten de reikwijdte van de spellingdidactiek en zal vooral door bemoeienis van de leerkracht plaatsvinden bij andere lessen waarin kinderen teksten moeten schrijven. In paragraaf 4.4 bespreek ik de mogelijkheden die er zijn om het spellingonderwijs functioneler te maken.

Taal & Didactiek Spelling is een inleiding in de spellingdidactiek. Ik heb geprobeerd alle aspecten die voor het spellingonderwijs van belang zijn op een overzichtelijke manier bij elkaar te brengen. Het is dus geen ideeënboek met allerlei lessuggesties, alhoewel je er wel veel aanwijzingen en tips in zult aantreffen. *Taal & Didactiek Spelling* is speciaal geschreven voor pastudenten, maar het is ook geschikt voor mensen in het basisonderwijs als een hulpmiddel om het spellingonderwijs te verbeteren. Aan het eind van elk hoofdstuk zijn verwerkingsopdrachten opgenomen met behulp waarvan je kunt nagaan of je voldoende vaardigheid hebt in het toepassen van de besproken theorie. Er zijn ook verdiepingsopdrachten waarbij je bijvoorbeeld bepaalde methoden gericht moet bekijken.

Op de website www.spelling.noordhoff.nl vind je van elk hoofdstuk de leerdoelen, een samenvatting en toetsen waarmee je kunt nagaan of je de leerstof beheerst.

Henk Huizenga
Hasselt, mei 2015

Inhoud

1 Ons spellingsysteem 9

- 1.1 Ons schriftsysteem en leren spellen 11
- 1.2 Hoofdregels van de Nederlandse spelling 16
- 1.3 Spellingvereenvoudiging 22
 - Samenvatting 25
 - Opdrachten 26

2 Het spellingproces 29

- 2.1 Functie van het woordgeheugen bij het spellen 31
- 2.2 Spellingstrategieën 34
- 2.3 Gebruik van spellingstrategieën 38
- 2.4 Aanleren van spellingstrategieën 39
 - Samenvatting 41
 - Opdrachten 42

3 Geletterdheid bij kleuters 45

- 3.1 Geletterdheid 47
- 3.2 De spontane schrijfontwikkeling bij peuters en kleuters 52
- 3.3 Bepalende factoren voor de ontwikkeling van de spellingvaardigheid 53
- 3.4 Een rijke leeromgeving voor het stimuleren van geletterdheid 55
- 3.5 Stimuleren van spellingvaardigheden bij kleuters 59
 - Samenvatting 70
 - Opdrachten 71

4 Doelstellingen en leerstofordening 73

- 4.1 Inhoud van het spellingonderwijs 75
- 4.2 Spellingcategorieën 78
- 4.3 Doelstellingen van het spellingonderwijs 83
- 4.4 Functioneel spellingonderwijs 87
 - Samenvatting 91
 - Opdrachten 92

5 Instructie 95

- 5.1 Instructieprincipes 97
- 5.2 Inprenting 99
- 5.3 Aanleren van analogieredeneringen 102
- 5.4 Aanleren van regels 104
- 5.5 Flexibele aanpak 109
- 5.6 Basislesmodel 110
 - [Samenvatting 113](#)
 - [Opdrachten 114](#)

6 Werkvormen en hulpmiddelen 117

- 6.1 Opdrachtvormen 119
- 6.2 Spelvormen 134
- 6.3 Samenwerkend leren bij spelling 135
- 6.4 Computerprogramma's als hulpmiddel 137
 - [Samenvatting 138](#)
 - [Opdrachten 139](#)

7 Toetsing en evaluatie 143

- 7.1 Kwaliteitseisen voor spellingtoetsen 145
- 7.2 Spellingtoetsen 147
- 7.3 Analyseren van spelfouten 152
- 7.4 Problemen bij het interpreteren van spelfouten 158
- 7.5 Corrigeren van spelfouten 159
 - [Samenvatting 160](#)
 - [Opdrachten 161](#)

8 Omgaan met verschillen 165

- 8.1 Verschillende vormen van hulp 167
- 8.2 Handelingsgericht werken bij spellingonderwijs 171
- 8.3 Spellingzwakke kinderen 176
- 8.4 Remediërende hulp aan spellingzwakke kinderen 180
- 8.5 Stimuleren van goede spellers 189
 - [Samenvatting 191](#)
 - [Opdrachten 192](#)

9 Methoden en leergangen 195

- 9.1 Soorten spellingmethoden 197
- 9.2 Nieuwe ontwikkelingen in spellingmethoden 205
- 9.3 Beoordelen van spellingmethoden 208
 - [Samenvatting 211](#)
 - [Opdrachten 212](#)

10 De werkwoordspelling 215

- 10.1 Moeilijkheden in de werkwoordspelling [217](#)
- 10.2 De didactiek van de werkwoordspelling [218](#)
- 10.3 Hulpmaterialen voor werkwoordspelling [225](#)
- 10.4 Analyseren van fouten in de werkwoordspelling [226](#)
 - [Samenvatting 229](#)
 - [Opdrachten 230](#)

Literatuur [232](#)

Websites [236](#)

Illustratieverantwoording [237](#)

Register [238](#)

1

Ons spellingsysteem

- 1.1 Ons schriftsysteem en leren spellen
- 1.2 Hoofdregels van de Nederlandse spelling
- 1.3 Spellingvereenvoudiging
 - Samenvatting
 - Opdrachten

Voor veel schoolkinderen is de Nederlandse spelling een ondoorzichtige brij van d's en t's en een wirwar van regeltjes en uitzonderingen die je alleen na jarenlang ijverig oefenen onder de knie kunt krijgen. Eenvoudige woorden als *maan*, *roos* en *vis* kunnen de meeste kinderen nog wel vlekkeloos spellen, maar zodra de woorden wat langer worden, beginnen de problemen. Je schrijft *kannen* met dubbel n, maar *bannaan* blijkt ineens weer een uitzondering te zijn. Je schrijft *boom* met dubbel o, maar als je *boomen* in je schriftje zet, dan slaat de rode pen van de meester genadeloos toe. Het is geen wonder dat veel kinderen door de bomen het bos niet meer zien. Slimmeriken en bollebozen weten met wat ezelsbruggetjes de valkuilen van onze spelling nog wel te omzeilen, maar voor het gros van de schooljeugd is het leren van de spelling een moeizame weg.

De moeilijkheden in onze spelling hebben voor een belangrijk gedeelte te maken met de manier waarop wij onze taal weergeven. Daarom besteden we in dit hoofdstuk eerst aandacht aan ons spellingsysteem. We maken voor de spelling van het Nederlands gebruik van een alfabetisch schriftsysteem. In paragraaf 1.1 maken we duidelijk wat dat inhoudt en welke problemen er zijn bij het spellen van woorden. In paragraaf 1.2 gaan we in op de hoofdregels van de Nederlandse spelling en in paragraaf 1.3 komt de vereenvoudiging van ons spellingsysteem aan de orde.

Casus Vijfwoordendictee

1

Op basisschool De Melkweg is er binnen het team de afspraak gemaakt om binnen het spellingonderwijs elke week een keer een vijfwoordendictee af te nemen. Alle leerlingen krijgen vijf woorden gedictieerd die de afgelopen periode in de spellinglessen aan de orde zijn geweest. In de nabespreking van het dictee is er aandacht voor de strategieën die de kinderen moeten hanteren om de woorden correct te spellen. Op deze manier hoopt de school dat de kinderen de aangeleerde spellingregels niet vergeten en ook bewust zullen toepassen in alle situaties waarin geschreven moet worden.

In groep 6 geeft juf Saskia op dinsdagmorgen na de pauze een vijfwoordendictee en omdat twee kinderen in de pauze net ruzie hebben gehad besluit ze de oorspronkelijk geplande woorden te vervangen door woorden die wat meer passen bij de situatie die zich op het plein heeft voorgedaan. 'We gaan weer even het vijfwoordendictee doen', roept juf Saskia. 'Pak allemaal je spelling-schrift en noteer de volgende vijf woorden: vriend, plagen, pijn, ruzie en schrik.'

Als alle kinderen met soms een blik van verstandhouding de woorden hebben genoteerd, gaat Saskia over tot het bespreken van de woorden. Bij elk woord gaat ze na wat de spellingmoeilijkheid is en wat de kinderen moeten doen om het goed te schrijven. 'Rashid, wat is er lastig aan het woord vriend?' 'Nou, vrienden zijn soms best lastig', zegt Rashid.

'Dat wil nog niet direct zeggen dat je er op moet slaan,' reageert Saskia, 'maar ik had het over het woord vriend en niet over Mehmet. Wat is er lastig aan het woord vriend?' 'Je hoort een t aan het eind en soms moet je dan een d schrijven.'

'En hoe weet je of je een t of een d moet schrijven?'

'Dan moet je het woord langer maken. Het is een regelwoord.'

'Prima, Rashid. Ik denk dat wij nog wel eens beste vrienden worden. Behalve regelwoorden kennen we ook luisterwoorden. Welk woord uit het vijfwoordendictee is een luisterwoord?'

'Schrik is een luisterwoord. Daar kun je gewoon opschrijven wat je hoort.'

'Heel goed Rashid', reageert juf Saskia.

'Annelie, kun jij me vertellen wat er lastig is aan het woord pijn?'

'De ij. Die kun je op twee manieren schrijven', antwoordt Annelie. Het is een weetwoord. Ik weet dat je het met een lange ij moet schrijven. Daarvoor heb ik vaak genoeg pijn gehad.'

Als je pijn hebt, weet je nog niet hoe je het moet schrijven', komt Mehmet er tussendoor. 'Ik had het met een korte ei.'

'Nou Mehmet, dan mag jij vertellen hoe je het woord ruzie moet schrijven', nodigt juf Saskia uit.

'Ook als je ruzie hebt gehad, weet je nog niet hoe je het moet schrijven', antwoordt Mehmet grijnzend. 'Nee hoor, geintje. Ik weet het wel. In ruzie heb je de tekendief. Het is met één u.'

'Oké Mehmet, daar zullen we geen ruzie over krijgen. Verdeel het woord maar eens in klankgroepen.'

'ruu-zie'

'Heel goed! Aan het eind van de eerste klankgroep hoor je de uu. En dan komt de tekendief en die neemt een letter weg. Je schrijft het dus met één u. Kijk, hier staan alle woorden nog eens op het digibord. Als je sommige woorden fout hebt geschreven streep je ze door en dan schrijf je het nog een keer goed op. En Mehmet en Rashid, misschien is het goed dat we in de middagpauze nog eens even praten. Dan laat ik jullie in elk geval nog een keer de woorden verdriet en geduld opschrijven. Dan mag je er alvast over nadenken of je die met een d of een t schrijft.'

In deze casus zien we dat de leerkracht de kinderen laat nadenken over de moeilijkheden bij het spellen van woorden. De kinderen weten dat ze niet elk woord op dezelfde manier moeten benaderen. Bij sommige woorden kun je opschrijven wat je hoort, andere woorden moet je gewoon weten en bij weer andere woorden moet je een regel toepassen. Deze verschillen in benaderingswijze hebben te maken met de manier waarop onze spelling is geregeld. Juf Saskia leert de kinderen om zich bewust te worden van die woorden die een bepaalde moeilijkheid hebben, zoals woorden met de t-klank aan het eind en woorden met een ij. Ze laat de kinderen ook de regels verwoorden, zodat duidelijk is wat je moet doen om een bepaald type woorden goed te spellen. Op de basisschool moeten we de kinderen de systematiek in ons spellingsysteem aanleren. Anders moeten ze elk woord apart onthouden en dat is natuurlijk geen efficiënte manier van werken.

1.1 Ons schriftsysteem en leren spellen

We leggen de Nederlandse taal vast door de afzonderlijke klanken van een woord te noteren, waarbij we gebruikmaken van de letters van het alfabet. We zeggen ook wel dat het Nederlands een alfabetisch schriftsysteem heeft. Voor ons lijkt het heel vanzelfsprekend om de gesproken taal op die manier weer te geven, maar in de loop van de geschiedenis zijn er ook andere systemen ontwikkeld om de menselijke taal vast te leggen. De allereerste manier is om woorden weer te geven door middel van tekeningen en afbeeldingen. We noemen dit een *pictografisch schriftsysteem*.

Ook tegenwoordig maken we nog gebruik van pictografisch schrift, bijvoorbeeld bij verkeersborden. Het grote voordeel van pictografisch schrift is dat je een vrij ingewikkelde boodschap op een simpele manier kunt weergeven, zodat het voor iedereen te begrijpen is. De boodschap 'vanaf deze kant mag je deze straat niet inrijden, maar vanaf de andere kant wel' kunnen we weergeven door een eenvoudig symbool: een rood bord met een horizontale witte balk.

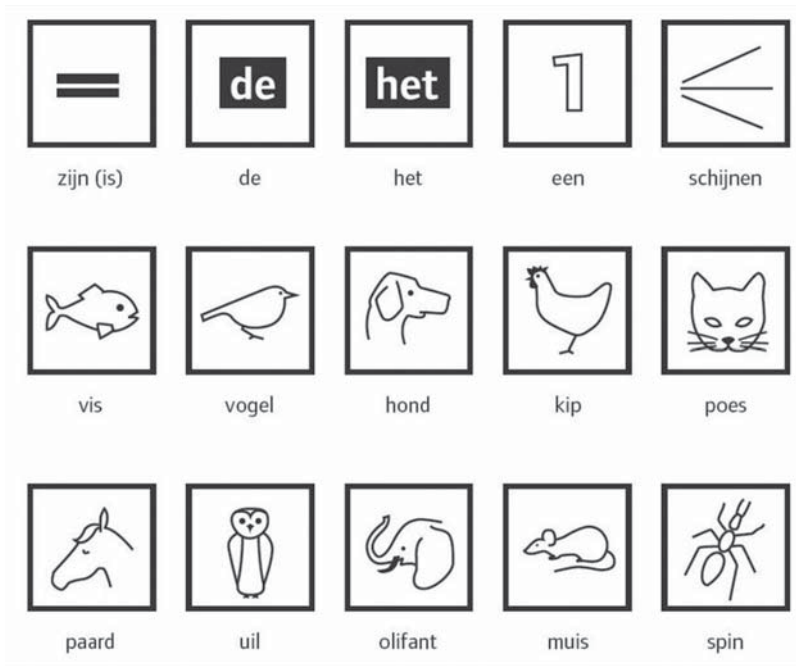
Ook in het onderwijs wordt nog steeds gebruikgemaakt van het pictografisch schriftsysteem. Kinderen met een vertraagde taalontwikkeling kunnen we helpen door ze eenvoudige zinsstructuren aan te bieden met behulp van pictogrammen (zie figuur 1.1). Ook bij het voorbereiden op het leren lezen kun je goed gebruikmaken van pictogrammen. Kinderen leren hiermee dat een pictogram een teken is dat verwijst naar een gesproken woord en dan is de stap naar het leren lezen met behulp van de letters van het alfabet niet groot meer.

Pictogrammen lenen zich uitstekend voor het weergeven van concrete dingen, maar voor het uitbeelden van abstracte zaken zijn ze minder geschikt. Daarom ontwikkelde het pictografisch schrift zich tot een schriftsysteem waarbij ook abstracte zaken konden worden weergegeven en waarbij elke afbeelding correspondeerde met één bepaald woord. Zo'n schriftsysteem waarbij elk plaatje staat voor één woord, noemt men een *logografisch schriftsysteem*. In logografisch schrift wordt de taal dus op een systematische manier weergegeven: de woorden en ook wel voorvoegsels en achtervoegsels krijgen aparte symbolen. Ook dit schriftsysteem wordt tegenwoordig nog gebruikt. Het Chinees kent bijvoorbeeld een logografisch schriftsysteem.

Pictografisch
schriftsysteem

Logografisch
schriftsysteem

FIGUUR 1.1 In de methode *Van picto naar woord* worden pictogrammen gebruikt om kinderen met een beperking te ondersteunen in het taalonderwijs

Omstreeks 1.000 voor Christus ontdekten de Feniciërs dat je alle woorden kunt ontleden in een beperkt aantal klanken. Hun vondst om per klank één teken af te spreken, leidde tot de ontwikkeling van ons alfabet. De Feniciërs schreven alleen de medeklinkers op, zoals dat nu nog gebeurt in bijvoorbeeld het Hebreeuws. De Grieken hebben het alfabet verder ontwikkeld en hebben de klinkers aan het systeem toegevoegd. Een schriftsysteem waarbij taal wordt weergegeven door de afzonderlijke spraakklanken van een woord te noteren, noemen we een *alfabetisch schriftsysteem*.

Idealiter is er in een alfabetisch schriftsysteem voor elke spraakklank een apart teken, maar in de praktijk ligt dat toch anders. In het Nederlands zijn er bijvoorbeeld spraakklanken waarvoor we geen apart teken hebben. In het woord *beer* hoor je een spraakklank die het midden houdt tussen een /ee/ en een /i/. Als kinderen dit woord spontaan opschrijven, noteren ze vaak *bir* en dat geeft al aan dat ze in het woord geen duidelijke /ee/ horen, zoals in het woord *been*. De woorden *been* en *beer* hebben verschillende ee-klanken, maar we gebruiken toch hetzelfde teken. Het verschil tussen die beide spraakklanken is kennelijk niet zo groot dat we er een apart teken voor nodig hebben. De spraakklank die je middenin het woord *beer* hoort, is er nooit verantwoordelijk voor dat je een heel ander woord met een andere betekenis krijgt. Dat is wel het geval met de /ie/: *bier* en *beer* zijn verschillende woorden met verschillende betekenissen. Binnen ons Nederlandse schriftsysteem hebben we niet voor alle spraakklanken een apart teken, maar alleen voor die spraakklanken die een verschil in betekenis opleveren. Binnen de taalkunde gebruikt men in plaats van de term spraakklank

liever het begrip foneem. Een foneem is een spraakklank die betekenisverschil veroorzaakt. In de klankgroepen /gaaf/ en /raaf/ is het verschil tussen en de /g/ en de /r/ verantwoordelijk voor het verschil in betekenis. De /g/ en de /r/ zijn dus verschillende fonemen. Dat is niet het geval met de tongpunt-r en de brouw-r. Dat zijn gewoon twee uitspraakvarianten van het foneem r. Zo kun je ook de /ee/ in beer als een uitspraakvariant van het foneem ee beschouwen. Een foneem is dus een wat abstracter begrip dan een spraakklank. In een alfabetisch schriftsysteem geven wij dus geen spraakklanken maar fonemen weer.

Foneem

Voor elk foneem in het Nederlands is er een apart teken. We maken daarvoor gebruik van de letters van het Latijnse alfabet. Het Nederlands kent 34 verschillende fonemen en het Latijnse alfabet heeft maar 26 verschillende letters. Om alle fonemen te kunnen weergeven heeft men zijn toevlucht gezocht in het combineren van letters. Het foneem /oo/ in boos en boor geven we weer door twee letters o. In de middeleeuwen gebruikte men voor de /oo/ ook wel de lettercombinatie oi, zoals we die nog terugvinden in plaatsnamen zoals Oisterwijk of Oirschot. Fonemen worden dus niet alleen weergegeven door letters, maar ook door lettercombinaties. Daarom hanteren we liever de term grafeem voor de schriftelijke weergave van een foneem. Een *grafeem* is dus een letter of een lettercombinatie die verwijst naar een foneem. De e, en de ee, zijn de grafemen die de middelste klank van de woorden *ben* en *been* weergeven. De grafemen ui en oe geven de middelste klank van de woorden *kuil* en *poes* aan. In het Nederlands kennen we 36 verschillende grafemen. Voor sommige fonemen zijn er namelijk twee mogelijke grafemen. Voor de ij-klank kun je gebruikmaken van de grafemen ei en ij en voor de ou-klank staan de grafemen ou en au tot je beschikking.

Grafeem

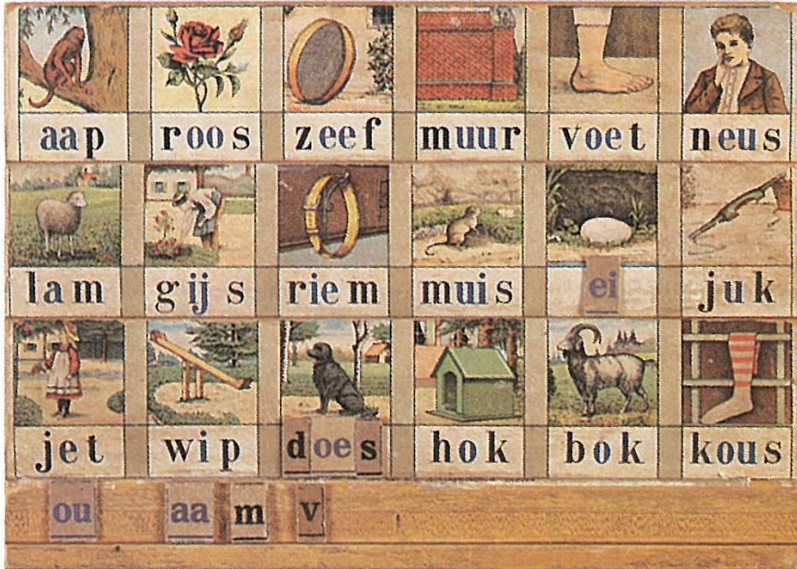
Ons alfabet bevat ook letters die niet één foneem weergeven, maar een combinatie van fonemen. De x en de q staan respectievelijk voor de klankencombinaties /ks/ en /kw/. Ook de letter c zouden we kunnen missen, omdat dit grafeem de klanken /s/ en /k/ representeert en voor deze klanken kunnen we ook de letters s en k gebruiken. We gebruiken de c wel om samen met de h te verwijzen naar de medeklinker /ch/.

De kinderen in groep 3 leren in totaal 36 verschillende grafemen. Ze stonden al op de traditionele leesplankjes (zie figuur 1.2) en zijn tegenwoordig verwerkt in de basiswoorden die een methode als *Veilig leren lezen* gebruikt om de kinderen vertrouwd te maken met het alfabetisch principe.

Nu lijkt het alfabetisch schriftsysteem een heel efficiënte manier om gesproken taal weer te geven, maar toch zijn er de nodige problemen. Om te beginnen is het al heel lastig om fonemen te herkennen. We hebben hiervoor gezien dat een foneem een abstract begrip is. Dat betekent dat het herkennen van fonemen geen kwestie is van goed luisteren, maar meer van abstract denken. Kinderen hebben daar moeite mee. Dat blijkt bijvoorbeeld uit schrijfwijzen als *bir* en *dur* voor *beer* en *deur*. In deze woorden schrijven ze de spraakklank en niet het foneem.

Een ander probleem vormen de grafemen die uit twee verschillende letters bestaan. Kinderen hebben nogal eens moeite om de volgorde van de letters binnen zo'n grafeem te onthouden. Dat resulteert in spellingen als *peos* en *tiun*.

FIGUUR 1.2 Het leesplankje van Becker met daarop vrijwel alle Nederlandse grafemen; de au, ch en de ng ontbreken

Een derde moeilijkheid is dat de koppeling tussen de fonemen en de grafemen niet eenduidig is. In een alfabetisch schriftsysteem wordt elk foneem in principe weergegeven door één grafeem, maar in de loop der eeuwen is er een ontwikkeling geweest waarbij de spelling steeds meer los van de uitspraak is komen te staan. Het foneem /aa/ schrijven we in principe als aa, maar in de loop der tijd ging men in open lettergrepen de /aa/ ook wel als a spellen.

Tegenwoordig kennen we voor het foneem /aa/ dus twee grafemen, namelijk de aa en de a. Voor de /u/ ligt het nog ingewikkelder; die kan door vijf verschillende grafemen worden weergegeven. In de woorden *put*, *een*, *de*, *lelijk* en *aardig* wordt de /u/ steeds door een andere letter of combinatie van letters weergegeven. Het komt zelfs voor dat binnen één woord de /u/ op drie verschillende manieren gespeld wordt: *gelukkig*. In het Nederlands valt het met de uitzonderingen op de systematiek van het alfabetisch schriftsysteem overigens nog wel mee. In vergelijking met het Frans en het Engels heeft het Nederlands een redelijk systematische spelling. In het Frans kan de /oo/ bijvoorbeeld op maar liefst tien verschillende manieren worden weergegeven (vergelijk: *au*, *aux*, *eau*, *Renault*, *Peugeot*, *Talbot*, *zéro*). De /e/ van *mère* moet het zelfs met 24 schrijfwijzen stellen.

Deze inconsequenties binnen het alfabetisch schriftsysteem hebben tot gevolg dat veel basisschoolkinderen moeite hebben om de koppeling tussen foneem en grafeem onder de knie te krijgen. In het onderwijs gebruiken we daarom verschillende hulpmiddelen om de letters aan te leren, zoals speciale letterkaarten, een lettermuur of een lettergroeiboekje (zie figuur 1.3).

FIGUUR 1.3 Voorbeeld van een lettergroeiboekje

Toch heeft een alfabetisch schriftsysteem veel voordelen boven andere schriftsystemen. Het aantal tekens dat iemand moet leren, is veel minder dan bij een logografisch schriftsysteem. Het Nederlands kent 34 fonemen die door symbolen worden weergegeven en dat is heel wat minder dan de 40.000 karakters van het Chinees. Dat betekent dat het dus relatief eenvoudig is om alle Nederlandse woorden te spellen. Ook nieuwe woorden zijn gemakkelijk te schrijven, als je eenmaal weet welk grafeem bij welk foneem hoort.

In figuur 1.4 staan de Nederlandse fonemen en de grafemen waardoor ze kunnen worden weergegeven. Leenwoorden zijn niet in het overzicht opgenomen. Ook woorden waarin klanken vervormd worden, zoals in *aanpassen* (de *n* wordt als /m/ uitgesproken), zijn buiten beschouwing gelaten. Evenmin zijn klankgroepen waarvan moeilijk is vast te stellen uit welke fonemen ze bestaan (bijvoorbeeld *aai*, *oei*, *ooi*, *eeuw* en *ieuw*) in het overzicht opgenomen.

FIGUUR 1.4 Spelling van de Nederlandse fonemen

	Foneem	Grafeem	Voorbeelden
Klinkers	u	u, e, ee, ij, i	put, de, een, lelijk, aardig
	aa	aa, a	maat, maten
	ie	ie, ij, y, i	dief, bijzonder, typisch
	uu	uu, u	guus, nu, vuur, vuren
	ee	ee, e	beek, zeven, beer, beren
	i	i	pit
	eu	eu	beuk, zeur
	e	e	pet
	a	a	bak
	o	o	pot, dom
	oo	oo, o	boom, bomen, boor, boren
	oe	oe	boek, boer
Tweeklanken	ei	ei, ij	reis, pijn
	ou	ou(w), au(w)	kou, saus, touw, nauw
	ui	ui	muis
Medeklinkers	p	p, pp, b	pier, klappen, web
	b	b, bb	biet, webben
	m	m, mm	dom, domme,
	w	w	was, bouwen
	v	v	van, leven
	f	f, ff	leef, blaffen
	t	t, tt, d, dt	tam, katten, bed, vindt
	d	d, dd	door, bedden
	n	n, nn	noot, rennen
	s	s, ss	sier, vissen
	z	z	lezen
	j	j	jaar
	k	k, kk	kas, hokken
	ch	ch, g	lach, zag
	g	g, gg	gat, heggen
	ng	ng, n	bang, denk
	h	h	haan
r	r, rr	room, torren	
l	l, ll	loom, bellen	

1.2 Hoofdregels van de Nederlandse spelling

Het Nederlands kent een alfabetisch spellingsysteem. Dat wil zeggen dat elk foneem door een apart grafeem wordt weergegeven. We noemen dit ook wel het fonologisch principe. Nu is dat niet de enige regel die de spelling van onze woorden bepaalt. Daarom bespreken we eerst kort de belangrijkste principes of beginselen van onze spelling. Naast het fonologisch principe kennen we nog het morfologisch principe, het syllabisch principe en het etymologisch principe. We zullen deze spellingprincipes bespreken in de subparagrafen 1.2.1–1.2.4.

De principes van onze spelling zijn vastgelegd in de *Woordenlijst Nederlandse Taal*, beter bekend als het *Groene Boekje* (zie figuur 1.5). In 2005 is de nieuwste versie verschenen met daarin een kleine aanpassing van de regels die in 1996 officieel van kracht zijn geworden (zie www.woordenlijst.org). Die aanpassingen leidden tot heftige reacties, die zelfs zo ver gingen dat het Genootschap Onze Taal een alternatieve spelling publiceerde in het *Witte Boekje*.

FIGUUR 1.5 Het groene Boekje

1.2.1 Het fonologisch principe

Het fonologisch principe wil zeggen dat elk foneem door een apart grafeem wordt weergegeven. We noemen dit ook wel het beginsel van de standaarduitspraak. We spellen een woord dus met de klanken die we horen in de standaarduitspraak van een woord. 'Met standaarduitspraak wordt bedoeld: een uitspraak die niet gekleurd is door de woonplaats, leeftijd of andere kenmerken van een bepaalde spreker.' (Woordenlijst, 2005).

Het fonologisch principe houdt ook in dat elk grafeem voor één en hetzelfde foneem staat. Het grafeem *aa* verwijst altijd naar het foneem/aa/. Woorden die alleen volgens het fonologisch principe worden gespeld, noemen we wel 'klankzuiver'. *Kat*, *vaas*, *struik* en *bang* zijn voorbeelden van klankzuivere woorden. Het zijn woorden waarin de spelling ook de uitspraak weergeeft. *Hond*, *vazen*, *struiken* en *bank* zijn geen klankzuivere woorden: je spreekt ze uit als /hont/, /vaazun/, /struikun/ en /bangk/.

Het fonologisch principe is het basisprincipe van het Nederlands en als we kinderen leren spellen, moeten ze dus eerst het fonologisch principe onder de knie krijgen.

Nu is de moeilijkheid dat er weer allerlei uitzonderingen zijn op de hoofdregel van onze spelling. We hebben in de vorige paragraaf al gezien dat de koppeling tussen foneem en grafeem niet eenduidig is en dat bijvoorbeeld de /aa/ zowel door de *aa* als de *a* weergegeven wordt. De uitzonderingen op het fonologisch principe zijn niet altijd willekeurig, maar hebben vaak te maken met andere regels van de Nederlandse spelling. Zo schrijven we *paard* met een *d*, omdat hetzelfde woord in *paarden* of *paardenstal* ook met een *d* geschreven wordt. Kennelijk is het zo, dat we bij de spelling niet alleen moeten letten op losse spraakklanken, maar ook op de vorm van een woord. Het woord *paard* wordt in alle situaties op dezelfde manier geschreven, ook als er verschillen zijn in uitspraak.

Klankzuiver

1.2.2 Het morfologisch principe

Als we bij de spelling van een woord niet uitgaan van de klank, maar van de vorm van woorden, dan spreken we van het morfologisch principe of het beginsel van de vormovereenkomst.

Woorden zijn vaak opgebouwd uit kleinere elementen die elk een eigen betekenis hebben. Zulke betekenisdragende elementen noemen we morfemen. Het woord *onwijs* bestaat uit twee morfemen, *on* en *wijs*, waarbij *wijs* de betekenis heeft van 'verstandig' en *on-* een ontkenning aangeeft. Sommige morfemen kunnen als woord voorkomen; we noemen ze dan vrije morfemen. Er zijn ook morfemen die niet als woord voorkomen, maar altijd aan een bestaand woord moeten worden toegevoegd. Dat zijn gebonden morfemen. Gebonden morfemen noemen we voorvoegsels als ze voor een woord geplaatst worden (bijvoorbeeld *on-*, *be-* en *ver-*) en achtervoegsels als ze achter een woord geplaatst worden (bijvoorbeeld *-ig* en *-heid*).

Hoe speelt de vorm van woorden nu een rol in onze spelling? Dat gebeurt op twee manieren. Het morfologisch principe is namelijk nog weer op te splitsen in twee regels: de regel van de gelijkvormigheid en de regel van de overeenkomst.

Morfemen

Regel van de gelijkvormigheid

De regel van de gelijkvormigheid houdt in dat we een woord of voor- of achtervoegsel steeds op dezelfde manier schrijven. We schrijven *web*, omdat we in het meervoud *webben* een duidelijke b-klank horen. In *werkzaam* horen we een /s/, maar het achtervoegsel *-zaam* schrijven we toch met een -z, omdat in de meeste gevallen wel een /z/ uitgesproken wordt (vergelijk *gehoorzaam*). In *kastje* horen we in de uitspraak geen t-klank, maar we schrijven die wel, omdat we hier te maken hebben met het woord *kast*. De regel van de gelijkvormigheid treedt vooral op bij klanken die aan het eind van een woord anders worden uitgesproken dan middenin een woord (zoals bij *web*) en bij klanken die in de uitspraak wegvallen of veranderen door de klank die ernaast staat (zoals bij *werkzaam*).

De regel van de gelijkvormigheid bepaalt dus dat een morfeem altijd op dezelfde manier wordt gespeld. Het is ook logisch om een woord altijd op dezelfde manier weer te geven, omdat het dan sneller voor een lezer is te herkennen.

Nu wordt de regel van de gelijkvormigheid overigens niet consequent toegepast in de Nederlandse spelling. Als de gelijkvormigheid systematisch was doorgevoerd, zouden we in *huis* een -z moeten schrijven en in *lief* een -v, vanwege *huizen* en *lieve*. Dit gebeurt echter niet, omdat in het Nederlands de -v en de -z nooit aan het eind van een lettergreep gebruikt worden.

Regel van de overeenkomst

De regel van de overeenkomst houdt in dat ook de opbouw van een woord in de spelling duidelijk wordt. Als woorden op dezelfde manier zijn gevormd, worden ze ook op dezelfde manier geschreven. Het woord *grootte* klinkt net zo als *grote*, maar we schrijven het met twee t's om aan te geven dat dit woord op dezelfde manier is opgebouwd als *lengte*. *Hij vindt* schrijven we met een -t aan het eind, omdat dat in *hij werkt* ook het geval is en we schrijven *stationsstraat* met dubbel s vanwege *stationsgebouw*.

Ook de regel van de overeenkomst wordt niet consequent toegepast. Naar het voorbeeld van *loop+t* zouden we *hij zett* en *hij schiett* moeten schrijven, maar dat doen we niet omdat we nooit een dubbele medeklinker aan het eind van een woord schrijven.

In de nieuwste druk van het *Groene Boekje* wordt de regel van de overeenkomst niet meer als een van de beginselen van de Nederlandse spelling

genoemd, maar omdat het de dragende regel is bij de werkwoordspelling is er veel voor te zeggen om die toch te handhaven.

De regels van de overeenkomst en de gelijkvormigheid lijken veel op elkaar. In beide gevallen kom je tot de juiste spelling door woorden met elkaar te vergelijken. Bij de regel van de gelijkvormigheid blijft de vergelijking beperkt tot één en hetzelfde morfeem: je gaat na hoe dat morfeem in langere woorden geschreven wordt. Bij de regel van de overeenkomst moeten we een woord vergelijken met een heel ander woord met ook een andere betekenis.

Bij het leren van de spelling zijn de regels van de gelijkvormigheid en de overeenkomst voor kinderen vaak een groot probleem. Ze hebben bij het aanvankelijk spellen geleerd op hun gehoor af te gaan en nu moeten ze dat in bepaalde gevallen weer loslaten en een regel toepassen. Vooral bij de regel van de overeenkomst is dat lastig, omdat daar al enig grammaticaal inzicht bij komt kijken. Kinderen moeten inzien dat *breedte* en *lengte* dezelfde soort woorden zijn.

1.2.3 Het syllabisch principe

Het syllabisch principe heeft betrekking op de spelling van syllaben in een woord. Een syllabe is een klankgroep, een gedeelte van een woord. Dat is wat anders dan een morfeem. Een morfeem heeft altijd een betekenis, klankstukken of syllaben niet, of ze moeten al toevallig samenvallen met een morfeem. Als we woorden wat langzamer uitspreken, hebben we de neging bepaalde klanken samen te nemen. We zeggen /loo/ + /pun/ en niet /loop/ + /un/. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor als we woorden roepen. Amsterdamse voetbalfans moedigen hun club aan met /aa/ + /jaks/ en niet /aaj/ + /aks/. De klanken die bij een gesegmenteerde uitspraak van woorden als één groep worden uitgesproken, noemen we klankstukken of syllaben. Een syllabe is dus ook wat anders dan een lettergreep. Een lettergreep is een visuele verdeling van een woord. Je kunt een woord pas in lettergrepen verdelen als je al weet wat de correcte spelling van een woord is. Het woord *bakker* verdelen we op de volgende manier in lettergrepen: *bak-ker*. Als we het in klankstukken verdelen, krijgen we /ba/ + /kur/. Hoe speelt het syllabisch principe nu een rol in onze spelling? Binnen het syllabisch principe gelden weer twee regels, namelijk de regels voor de verdubbeling en de verenkelling. Normaal wordt in het Nederlands een lange klank door twee letters weergegeven: *aa*, *ee*, *oo* en *uu*. Als een klankstuk eindigt op een lange klank, dan schrijven we maar één letter. Dat is de verenkellingsregel. In *ramen* eindigt het klankstuk /raa/ op een lange klank en volgens de regel van de verenkelling schrijven we maar één keer de letter *a*. Als een klankstuk eindigt op een korte klank /a/, /e/, /o/ of /u/, dan wordt de medeklinker die daarop volgt verdubbeld. Dit noemen we de verdubbelingsregel. In *koffer* eindigt het klankstuk /ko/ op een korte klank en wordt volgens de regel van de verdubbeling de *f* die erop volgt als een dubbele medeklinker geschreven.

Ook op de regels van de verenkelling en de verdubbeling zijn weer uitzonderingen. De /ee/ wordt aan het eind van een woord bijvoorbeeld wel weer met een dubbel teken gespeld: *mee*, *zee*. Dit om verwarring met de woorden *me* en *ze* te voorkomen.

Het syllabisch principe komt veel voor bij Nederlandse woorden en kan daarom terecht als een dragend principe van onze spelling worden aange-merkt. In de nieuwste uitgave van het *Groene Boekje* wordt het overigens niet meer bij de beginselen van de Nederlandse spelling genoemd.

Syllabe

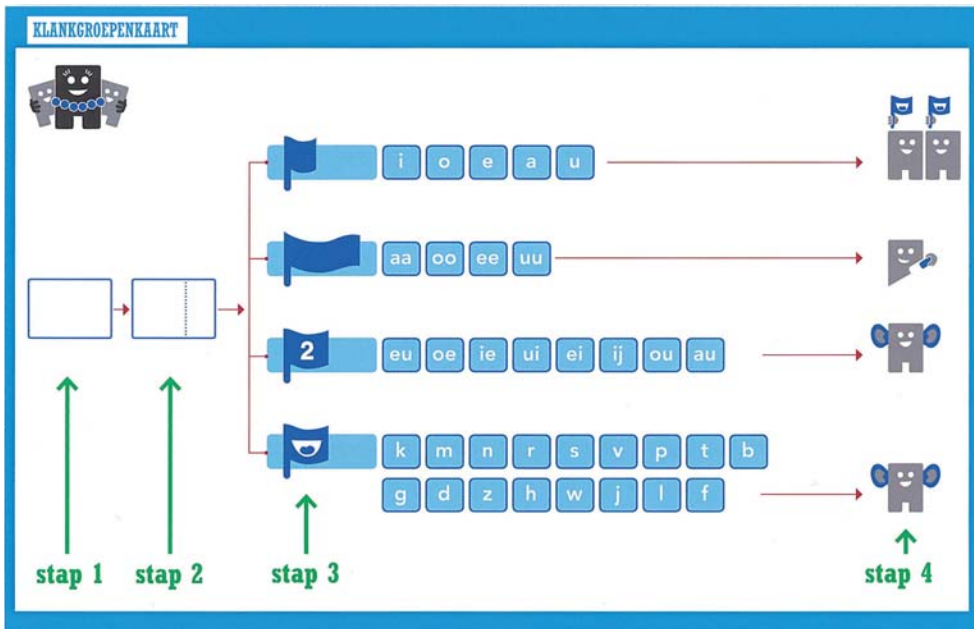
Lettergreep

Verenkelingsregel

Verdubbelingsregel

Voor kinderen zijn de verenkingsregel en de verdubbelingsregel heel lastig. Vooral in de beginfase van het leren spellen zijn kinderen sterk geneigd op hun gehoor te spellen en produceren ze veelvuldig fouten van het type *kofer* en *raamen*. Om woorden met de verenkling en verdubbeling goed te kunnen schrijven, moeten de kinderen verschillende abstracte handelingen verrichten. Ze moeten een woord verdelen in klankstukken, ze moeten spraakklanken kunnen herkennen als een korte of een lange klinker en ze moeten een regel toepassen. Veel methoden gebruiken speciale hulpmiddelen om de kinderen de verenkings- en verdubbelingsregel aan te leren (zie figuur 1.6). Het is dus ook niet verwonderlijk dat de verenkings- en de verdubbelingsregel ruimschoots bovenaan staan in de toptien van spel-fouten. In paragraaf 5.4 gaan we uitvoerig in op hoe je de verenkings- en verdubbelingsregel moet aanleren.

FIGUUR 1.6 In de methode *Staal* is de klankgroepenkaart een hulpmiddel om het syllabisch principe aan te leren

1.2.4 Het etymologisch principe

Het etymologisch principe houdt in dat de herkomst bepalend is voor de schrijfwijze van een woord of spraakklank. Het Middelnederlands kende het persoonlijk voornaamwoord *hi* naast het zelfstandig naamwoord *hei* of *heide*. Die twee woorden werden toen ook verschillend uitgesproken: /hie/ tegenover /hei/. In het moderne Nederlands is dat verschil in uitspraak verdwenen. Het verschil in herkomst van woorden als *hij* en *hei* heeft men in de spelling tot uitdrukking willen brengen. Vandaar dat wij twee schrijfwijzen kennen voor de /ij/. Hetzelfde geldt ook voor de /ou/.

Leenwoorden vallen ook onder het etymologisch principe. We schrijven *radio* voor /raadiejo/ en *interview* voor /inturvjo/. In deze gevallen is de spelling uit de taal van herkomst dus gewoon overgenomen.

Ook het etymologisch principe is lastig voor kinderen. Bij het morfologisch principe kun je de spelling van een woord nog beredeneren. Je kunt steeds woorden met elkaar vergelijken, maar dat lukt bij woorden die volgens het etymologisch principe geschreven zijn niet meer. Het etymologisch principe functioneert voor de hedendaagse taalgebruiker ook niet als een regel, omdat vrijwel niemand weet hoe Nederlandse woorden ontstaan zijn. In de praktijk betekent het dat je vanuit de betekenis van een woord tot de juiste spelling komt. Als de klankgroep /rou/ verwijst naar de betekenis ‘verdriet’ noteer je *rouw* en als het betrekking heeft op ongekookte groenten schrijf je *rauw*. Soms kan iemand voor de spelling van de ij-klank terugvallen op het dialect. In sommige dialecten is het verschil tussen de *ij* (die vroeger als /ie/ werd uitgesproken) en de *ei* nog steeds aanwezig. Het werkwoord *lijden* wordt uitgesproken als *lieden* en in *lijden* is een duidelijke ij-klank te horen. Hier kan het dialect dus een steuntje zijn voor de spelling van het Standaardnederlands, maar in de meeste gevallen zal iemand de spelling van woorden met *ei* en *ij* gewoon moeten onthouden.

FIGUUR 1.7 De hoofdregels van de Nederlandse spelling

Bepalend voor de spelling zijn:

- spraakklanken (fonologisch principe)
- morfemen (morfologisch principe)
- klankgroepen (syllabisch principe)
- herkomst (etymologisch principe)

Fonologisch principe:

= voor elke spraakklank een aparte letter of lettercombinatie.

Morfologisch principe:

Regel van de gelijkvormigheid

= voor elk morfeem dezelfde lettercombinaties, bijvoorbeeld: hond – honden.

Regel van de overeenkomst

= elk woord volgens dezelfde woordvormingsregels, bijvoorbeeld: breedte – lengte.

Syllabisch principe:

Verenkelingsregel

= aan het eind van een klankgroep verdwijnt na een lange klank één letter.

Verdubbelingsregel

= aan het eind van een klankgroep volgt na een korte klank verdubbeling van de volgende medeklinker.

Etymologisch principe:

= de herkomst van een woord is bepalend voor de spelling.

1.3 Spellingvereenvoudiging

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat de spelling van het Nederlands toch behoorlijk complex is. De hoofdregel is weliswaar eenvoudig, maar daarnaast zijn er zo veel regels met op hun beurt weer uitzonderingen, dat het voor veel mensen een hele toer is om foutloos te schrijven. Het is dan ook geen wonder dat men voortdurend geprobeerd heeft de Nederlandse spelling te vereenvoudigen. Vooral rond de jaren 1935 en 1970 werd er intensief gediscussieerd over de spellingvereenvoudiging. In 1996 en 2005 zijn er nog spellingveranderingen doorgevoerd, maar het is de vraag of de Nederlandse spelling daardoor eenvoudiger is geworden.

Bij elk voorstel voor spellinghervorming vliegen voor- en tegenstanders elkaar weer in de haren en klagen talloze bezorgde Nederlanders via ingezonden brieven in de vaderlandse kwaliteitskranten over de miserabele spellingvaardigheid van de gemiddelde middelbare scholier. De voorstanders van spellinghervorming roepen al jaren dat we meer fonologisch moeten gaan spellen en bijvoorbeeld *hei vint dat dit woort goet gespelt wort* moeten schrijven (zie figuur 1.8). Hun belangrijkste argument is dat de fonologische spelling veel gemakkelijker is aan te leren. Daartegenover stellen de tegenstanders van spellingvereenvoudiging dat een fonologische spelling een verarming van de Nederlandse taal teweeg zal brengen. Alle voor- en tegenargumenten hebben op de een of andere manier te maken met:

- de leerbaarheid van de spelling
- de bruikbaarheid van de spelling
- de sociale aanvaardbaarheid van de spelling

FIGUUR 1.8 De wepsait van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling (www.spellingverbetering.nl). De vereniging pleit een meer fonologische spelling van het Nederlands

Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling

Goet Gespelt

De spelling van 't Nederlants berust op de uitspraak van 't Algemeen Nederlants. In de loop van de ewen zyn er evenwel nogal wat afwykingen van dit fonologise beginsel de spelling 'binnengeslopen', zodat deze nodeloos moeilik is geworden. In de *gits* Goet Gespelt wort beschreven hoe 't merendeel van die moeilikheden door 'n twaalfal betrekkelik klyne veranderingen kan worden opgeheven. Goet Gespelt is 'n gits by 'n betere spelling van 't Nederlants en bevat 'n beknopte woordelyst met 828 woorden. Goet Gespelt is snel te leren, snel foutloos te schryven en even goet leesbaar als de nu gangbare spelling. In 't begin lykt 't vreemt, maar 't went snel. Lees de tekst hartop en u hoort hoe u moet spellen. U kunt zelf oefenen.

welkom
goet gespelt
gits
woordelyst
argumenten
gedigten
zelf doen
tytschrift
litmaatschap
meer lezen
kontakt

Laten we allereerst eens kijken naar de leerbaarheid van een sterk vereenvoudigde spelling. Door de voorstanders van spellinghervorming wordt wel beweerd dat fonologisch spellen in een handomdraai te leren is. Zo lukte het de 'Aksiegroep Spellingvereenvoudiging', die in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw actief was, om kinderen uit de hogere klassen van de basisschool in een halfuur de principes van een vereenvoudigde spelling bij te brengen. Maar zo eenvoudig ligt het niet. Men vergeet dat kinderen in groep 6 al ontzettend veel tijd hebben besteed aan het zich eigen maken van het alfabetisch schriftsysteem. Er gaat heel wat tijd overheen voor kinderen in staat zijn om een woord te verdelen in klanken en die klanken vervolgens te koppelen aan letters. In het spellingonderwijs zit de meeste tijd juist in het aanleren van fonologisch spellen. Kinderen uit groep 7 of 8 hebben dat fonologisch spellen al aardig onder de knie en het is dus geen wonder dat ze in een vereenvoudigde spelling weinig fouten maken (vergeleijk Assink & Verhoeven, 1985).

De meeste fouten in onze spelling treden op bij de verenkelings- en de verdubbelingsregel (12%). Zestig procent van de fouten is verklaarbaar door spreektaalinvloed, dialectinvloed en door vergissingen. Al deze foutenbronnen worden door de voorstellen voor een vereenvoudigde spelling niet weggenomen! Al met al kunnen we stellen dat het nog maar zeer de vraag is of de leerbaarheid van de vereenvoudigde spelling zoveel groter zal zijn.

Leerbaarheid

1

Ten aanzien van de bruikbaarheid van de spelling zijn we altijd geneigd om alleen te letten op de voordelen voor de schrijver. We vergeten dat we veel vaker als lezer in aanraking komen met de spelling dan als schrijver. We besteden veel meer tijd aan lezen dan aan schrijven.

Voor volwassen lezers geldt dat spelling niet alleen maar een schriftelijke weergave van gesproken taal is. De spelling van woorden is ook opgeslagen in ons geheugen en maakt deel uit van de identiteit van een woord (vergeleijk de versmeltingstheorie van Ehri, die besproken wordt in paragraaf 2.1). Bij de klanken /ijs/ heeft een taalgebruiker ook een visuele voorstelling: *ijs*. Vooral bij homofonen (woorden met dezelfde uitspraak, maar met een verschillende schrijfwijze, bijvoorbeeld *ijs/eis* en *hij/hei*) zijn we ons dat vrij duidelijk bewust. Voor volwassenen die kunnen lezen en schrijven, is de spelling dus een deel van de taal geworden en is ze niet een willekeurige notatiewijze.

Uit onderzoekingen blijkt dat het voor lezers gemakkelijker is als een woord steeds dezelfde vorm heeft. Als we de ene keer *hont* zouden schrijven en de andere keer *honden*, dan kost het een lezer meer tijd om vast te stellen dat het om hetzelfde begrip gaat. Het zijn uiteraard maar fracties van seconden, maar vooral bij minder gangbare woorden is het voordeel van een constante woordvorm duidelijk: vergelijk *ept weg* met *wegebden*.

Door vereenvoudiging van de spelling zal het aantal homogafen (woorden met dezelfde schrijfwijze) toenemen. *Hij* bijvoorbeeld, krijgt twee betekenissen en dat kan in sommige gevallen verwarring scheppen. Ook de expressiemogelijkheden van de taal verminderen: het verschil tussen krantenkoppen als *Politie bedreigd* en *Politie bedreigt* kan dan niet meer door middel van de spelling worden weergegeven.

Bruikbaarheid

De sociale aanvaardbaarheid van de nieuwe spelling is waarschijnlijk het moeilijkste punt. In dit verband spelen economische motieven een belangrijke rol. Een al te rigoureuze wijziging van onze spelling kost miljarden, omdat schoolboeken en officiële uitgaven aangepast moeten worden. Maar

Aanvaardbaarheid

het grootste probleem lijkt toch te liggen bij emotionele weerstand die veel Nederlanders en Vlamingen hebben tegen verandering van de spelling (zie figuur 1.9). En zolang dat het geval is, zal de spelling alleen marginaal worden aangepast.

FIGUUR 1.9 Enkele uitkomsten van het publieksonderzoek onder 1.000 Nederlanders en 1.000 Vlamingen, overgenomen uit het onderzoeksrapport 'Speling in de spelling'. Uit de kolommen 1 en 2 blijkt de mate van hervormingsgezindheid binnen beide groepen

	Nederland					Vlaanderen				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
25 ekstra/extra	24	63	11	-	-	34	58	6	-	3
61 politicus/politikus	40	34	25	-	-	37	48	12	-	3
62 akwarel/aquarel	28	61	10	-	-	54	34	9	-	3
63 juni/junie	85	10	5	-	-	87	7	3	-	2
64 bibliotheek/biblioteek	61	29	9	-	-	42	47	8	-	2
69 driën/drieën	16	76	6	1	1	28	63	6	-	3
70 directeur/directeur	44	25	32	-	-	63	19	16	-	2
71 niveau/nivo	39	39	21	-	-	56	36	3	-	5
72 elasties/elastisch	34	52	14	-	-	31	60	4	2	3
87 theorie/theorie	74	20	6	-	-	53	38	6	-	2
88 akku/accu	30	42	27	-	-	48	37	12	-	3
89 magnifiek/manjifiek	79	17	3	1	-	73	20	4	-	3
90 quasi/kwasi	31	46	22	-	-	33	54	10	-	3
91 ex-vrouw/ex vrouw	53	25	21	1	-	48	31	17	1	3
1 = de voorkeur voor het eerst gegeven woord. 2 = de voorkeur voor de tweede mogelijkheid. 3 = beide. 4 = een eigen alternatief. 5 = weet niet/geen mening.										

De nieuwste spellingwijziging is in 2005 doorgevoerd. Nu ging het hier maar om een bijstelling van de wijziging van 1996, maar toch laaiden de emoties weer hoog op. De belangrijkste verandering in 1996 was het verdwijnen van het semantisch principe. Het semantisch principe hield in dat we vanuit de betekenis tot de juiste schrijfwijze van een woord komen. Het speelde vooral een rol bij de samengestelde woorden. Volgens deze regel moesten we *boekenkast* met een tussen-n schrijven, omdat je in een boekenkast altijd meer dan één boek kunt zetten. *Bessesap* had geen tussen-n, omdat uit één besje ook sap kan komen. De regels voor de tussen-n waren tamelijk ingewikkeld en werden meestal buiten het spellingonderwijs op de basisschool gehouden.

De nieuwe regels voor de tussen-n zijn niet veel eenvoudiger. We schrijven *boekenkast* nog steeds met een tussen-n, maar nu niet meer omdat je in een boekenkast meer boeken kunt zetten, maar omdat *boek* een meer-

voud op -en heeft. De hoofdregel voor de spelling van de tussen-n is nu: schrijf een -n- als het eerste deel van de samenstelling een zelfstandig naamwoord is dat uitsluitend een meervoud op -(e)n heeft. Op deze regel zijn nogal wat uitzonderingen. Als het eerste deel van een samenstelling een woord is dat een meervoud op -s heeft, schrijven we geen tussen-n. Dus: *horlogemaker* en *aspergesoep*. Ook bij versteende samenstellingen als *ruggespraak* blijft de tussen-n achterwege, evenals bij samenstellingen waarin een van de delen niet meer herkenbaar is als afzonderlijk woord in de oorspronkelijke betekenis, zoals in *kattebelletje*. Zo zijn er nog een paar uitzonderingen te noemen. In 2005 is het aantal uitzonderingen weer teruggebracht, maar de regel voor de spelling van de tussen-n blijft voor veel mensen een lastige kwestie.

Deze verandering van de tussen-n betekent in feite een uitbreiding van de regel van de gelijkvormigheid. Om de spelling van de /u/ uit *boekenkast* te bepalen, moeten we nagaan hoe het morfeem in andere situaties geschreven wordt. In *boeken* schrijven we ook een n, dus *boekenkast* ook met een n. Voor kinderen op de basisschool zijn de nieuwe regels voor de spelling van de tussen-n heel lastig. Om de samengestelde woorden goed te kunnen schrijven, moet je behoorlijk wat taalkundige kennis hebben. Je moet bijvoorbeeld weten wat het meervoud van een woord is of wat de oorspronkelijke betekenis is. Dat is kennis die je nog niet mag verwachten van kinderen op de basisschool.

Competenties

- 1 Je kunt motiveren waarom het alfabetisch schriftsysteem het meest efficiënte schriftsysteem is.
- 2 Je kunt aangeven welke moeilijkheden zich voordoen bij het Nederlandse alfabetische schriftsysteem.
- 3 Je kunt aangeven hoe in Nederlandse woorden de hoofdregels van de spelling gelden.
- 4 Je kunt argumenten geven voor en tegen spellinghervorming

Samenvatting

De samenvatting van dit hoofdstuk staat op www.spelling.noordhoff.nl.

Opdrachten

1

1.1 Welke woorden uit de volgende rijtjes zijn klankzuiver?

tent	plein	geeuw	eensklaps
labiel	kwartet	penseel	pels
reptiel	banaan	swingen	toeval
vink	dons	dooien	helft

1.2 Geef van de cursief gedrukte letters aan of ze gespeld zijn volgens:

- het fonologisch principe
- de regel van de gelijkvormigheid
- de regel van de overeenkomst
- het syllabisch principe
- het etymologisch principe

<i>dringend</i>	<i>grimmig</i>	<i>piloot</i>	<i>gist</i>
<i>grauw</i>	<i>oppas</i>	<i>ambtenaar</i>	<i>struik</i>
<i>vlo</i>	<i>schoenendoos</i>	<i>loterij</i>	<i>vloot</i>

1.3 Het morfologisch principe in onze spelling levert voor veel kinderen problemen op. Ze kunnen een woord niet meer schrijven door het in klanken te verdelen, maar moeten nu vergelijkingen maken met andere woorden. In de volgende woorden is het morfologisch principe werkzaam. Probeer bij elk woord een paar andere woorden te vinden die de spelling voor een kind doorzichtig maken.

eenvoud	bekendste	gierigaard
afgebrande	verraden	aanstonds
kunstje	innemen	wedstrijd
lelijk	heilig	kastje

1.4 Soms is het handig om bij het spellingonderwijs aandacht te besteden aan de herkomst van een woord. Je kunt dan aan kinderen duidelijk maken waarom een woord op een bepaalde manier geschreven wordt. Ga met behulp van een etymologisch woordenboek (bijvoorbeeld J. de Vries, *Etymologisch Woordenboek*) na wat de herkomst is van de volgende woorden en hoe je met deze kennis de schrijfwijze van die woorden aan kinderen kunt verduidelijken.

burgemeester	ambtenaar	hartstikke
boodschap	uitweiden	goochelaar
erwt	gebit	zeldzaam
althans	gereed	bijzonder

- 1.5** Bij de spelling van onze werkwoorden speelt het morfologisch principe een belangrijke rol. Bij werkwoorden die een stam hebben die op een -t of een -d eindigt moeten de kinderen de regel van de gelijkvormigheid en de regel van de overeenkomst toepassen. Maak duidelijk hoe dat zit bij de volgende werkwoordsvormen: wachtte, brandt, gebeurt.
- 1.6** Bezoek de website van de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling (www.spellingverbetering.nl) en ga het volgende na:
- a** Wat zijn de belangrijkste hoofdregels voor 'Goet Gespelt', de herziening van de Nederlandse spelling die de vereniging voorstaat?
 - b** Wat zijn de argumenten om de spelling op de manier van 'Goet Gespelt' te vereenvoudigen? Ben je het hiermee eens?